

סוד השבת - לקדש את הזמן

ענניאל אהרן

"ויכל א-להים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה" (בראשית ב, ב).
"מה היה העולם חסר?- מנוחה, באת שבת באת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה"
(בראשית רבה פרשה י סימן ט).
"ישראל והשבת מעידים על השבת שהוא יום מנוחה" (מדרש, מובא בתוספות חגיגה דף ג: ד"ה ומי).

יש להבין את עניינה של המנוחה, שהרי "אשר ברא א-להים לעשות" - תפקידנו לעשות ולפעול. מדוע נצטוונו בשבת לשבות? מדוע נצטוונו שלא לעשות דבר, לעצור עצמנו מכל עשייה?

התשובה היא, כי עניינה של השבת הוא קידוש הזמן, לקדש את הרגע. ונבאר דברינו.

ישנה תופעה, שאנשים רודפים כל הזמן ואינם חיים את ההווה - או מכיוון שעסוקים בעבר, וזה מקור הכעס, היאוש והתסכול שלהם, או מכיוון שעסוקים בעתיד, והוא מקור הדאגה והעצבות שלהם. אלו האחרונים רודפים אחר המטרה, אחר 'להשיג', עד שהם שוכחים את הדרך ואת הערך של הדרך. כל עניינו של העולם המודרני הוא קיצור תהליכים. את אף אחד לא מעניין איך התפוח יגיע אל המדף בשוק, העיקר שיהיה שם. זהו היסוד לאמירה הנוצרית: המטרה מקדשת את האמצעים.

אך האמת היא כי החיים הם מנגינה מלאת תווים, כל תו יש לו את הנעימה המיוחדת שלו. וכשם שבנגינה משובח אף אחד אינו ממחר להגיע לתו האחרון - כך גם בחיים לא ראוי למהר. למה הדבר דומה? למטפס הרים שמטרתו להגיע לפסגה. והיה אם יבוא אדם במסוק ויציע לו שיעלהו לפסגה, וכי יענה לו? הרי כל עניינו הוא הדרך, להגיע לשם בכוחות עצמו! וכמו אשה בהריון, שלעולם לא תוותר על אף שלב בדרך ללידה. תפקיד המטרה הוא לסמן את היעד ולתת ערך לדרך, אך

אין היא עיקר הכל. על כן התורה מאריכה ב"אלה מסעי" - "ויסעו ויחנו... ויסעו ויחנו..." (במדבר לג), ללמדנו את ערך המסע והדרך. וזהו מה שיסד מחבר ההגדה בשיר "דיינו", כל שלב ושלב בהשתלמות הוא שלמות.

זה מה שמנוחת השבת באה ללמדנו - לחיות את הרגע, את ההווה, להתמקד בהווה ולקדשו, "היום אם בקולו תשמעו", "אתם נצבים היום", "וידעת היום", "היום הזה ה' א-להיך מצורך", "היום הזה נהיית לעם", בכל יום יהיו בעיניך חדשים (רש"י, דברים כו, טז).

כמו כן, בלימוד התורה אין להיות רדוף אחרי להשיג, אחרי לסיים, צריך לחיות את הלימוד שבהווה, להתחבר לאור ה' שמופיע על הלומד במה שלומד כעת (עיין מוסר אביך פרק א, פסקה ח).

ויבואר יותר ע"פ הגמרא בברכות (דף מג): "תלמיד חכם לא יפסיע פסיעה גסה, דאמר מר: פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם. מאי תקנתיה? להדריה בקדושא דבי שמש"י. ומפרש רש"י: "בקדושא דבי שמש"י - ששונה כוס של קידוש בשבת בלילה". וצריך להבין, מה הטעם שאסור לת"ח לפסוע פסיעה גסה? וכיצד על ידי ששונה מכוס הקידוש של שבת מתקן מה שפגם?

והנה בעין איה שם (פרק ו פסקה נט) מבאר הרב זצ"ל את דברי הגמרא באופן נפלא, כי רק "האדם הבלתי שלם... יהיה בנפשו רב המרחק בין התכלית להאמצעיים, עד שאם ישא נפשו לאיזה תכלית תהיה כל מערכת האמצעיים עליו למשא כבד... ממצב נפשי כזה באה גם בתנועות הגוף פסיעה גסה... אמנם האיש השלם, שיודע אמיתת מציאותו באשר הוא אדם מצטרך אל המון פעולות, יכיר בכולן תכלית נשגבה, והוא העסק בהבאה את עצמו אל שלימות נפשי וכל מין שלימות... על כן הוא מוצא תמיד מנוחה בכל פעולותיו, וע"ז נאמר 'בכל דרכיך דעהו'... על-כן עונג הגופני שבשבת למצוה נחשבת, המנוחה והעידון הם המעלות היותר רמות, על-כן העורון של פסיעה גסה מהדר ליה בקדושא דבי שמשא, ושב ורפא לו". עיי"ש באורך, והדברים ממש פלאי פלאים¹.

1 עוד בסוגיית שלמות והשתלמות בדברי הרב עיין במקורות דלהלן:

עין איה (ברכות ה, מג) - "יסוד עבודת ה' הטהורה... להכיר באמת שתכלית ההצלחה היא להיות תמיד הולך ומשתלם" וכו'.

אורות התשובה (ה, ו) - "...אם האדם עלול תמיד למכשול, להיות פוגם בצדק ובמוסר, אין זה פוגם את שלמותו, מאחר שעיקר יסוד השלמות שלו היא העריגה והחפץ הקבוע אל השלמות. והחפץ הזה הוא יסוד התשובה" וכו'.

מהטעם הנ"ל מצינו שאסור לכל אדם להפסיע פסיעה גסה בשבת, שנאמר "מעשות דרכיך", שלא יהיה הילוכך של שבת כהילווכך של חול (שבת קייג), ומסיקה שם הגמרא שאף בחול אסור.

ע"פ מה שביארנו עד עתה בסוד השבת יבואר² מדוע נקראת השבת בזהר (יתרו פח): "חקל תפוחין קדישין". דאיתא בתענית (כט:): "ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' - אמר רב יהודה... כריח שדה של תפוחים". ובתוספות שם כתבו: "יש מפרשים תפוחים כריח אתרוגים". וכן בתוספות שבת (פח.) - "תפוח היינו אתרוג".

ואמרינן בסוכה (לה:): "פרי עץ הדר - עץ שטעם עצו ופריו שווה, הוי אומר זה אתרוג". והנה ידוע שהעץ הוא האמצעי והפרי הוא התכלית. כוחה של השבת, "שדה תפוחים", לאחד ולכלול (מלשון "ויכולו") את העץ והפרי, את האמצעי והמטרה, שאף באמצעיים יהיה טעם של התכלית, שאף ההשתלמות היא השלמות. כך היה ראוי להיות מתחילת הבריאה "עץ פרי עושה פרי" - שיהיה טעם העץ כטעם הפרי (רש"י, בראשית א, יא), וכמבואר באורות התשובה (פרק ו פסקה ז)³.

עוד יובן מה שמצינו בזהר (ח"ג סוף קכד), שצדיק אמיתי הוא בחינת שבת⁴.

עולת ראה (ח"א עמ' ר"א) - "בקשו פניו תמיד... לא מציאת ד' יהיה החפוש שלנו, שהרי הוא מצוי לנו בכל עת, ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו, אבל עם כל המצאו לנו הננו תמיד עסוקים בבקשה, לבקש את ה', ולהתעלות בעליו אחר עליו, בחוק הגלותו לנו, ומבלי קץ ותכלית למבקש הננו מלאי עו ושמחת עולמים. התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי ה'".

ריש מילין (עמ' לג) - "קדמא ואולא" - "... זהו החוון המורכב של נגינת הקדמא ואולא, התקדמות והליכה בלתי פוסקת. מהות העילוי, התענוג העדין של התוספת התדירית... שלא יש שום אפשרות להיות עדין עליון זה מצויר בהשלמות המחויבה, המוחלטה מצד עצמותה" וכי'.

2 ע"פ מה ששמעתי מהרב שלמה בן אליהו שליט"א.

3 אלו דברי הרב שם: "מתחלת הבריאה ראוי היה טעם העץ להיות גם הוא כטעם פריו. כל האמצעים המחזיקים איוו מגמה רוחנית גבוהה כללית ראויים היו להיות מוחשים בחוש נשמתי באותו הגובה והנועם, שעצם המגמה מורגשת בו כשאנו מציירים אותה. אבל טבע הארץ, התנודדות החיים, ולאות הרוחניות כשהיא נסגרת במסגרת הגופניות, גרם שרק טעמו של הפרי, של המגמה האחרונה, האידיאל הראשי, מורגש הוא בנעמו והדרו, אבל העצים הנושאים עליהם את הפרי, עם כל נחיצותם לגדול הפרי, נתעבו ונתגשמו ואיבדו את טעמם. זהו חטא הארץ, שבעבורו נתקללה כשנתקלל גם האדם על חטאו. וכל פגם סופו לתקון. ע"כ מובטחים אנו בברור, שיבואו ימים שתשוב הבריאה לקדמותה, וטעם העץ יהיה כטעם הפרי, כי תשוב הארץ מחטאה, וארחות החיים המעשיים לא יהיו גורמים לחוץ בעד הנועם של האור האידיאלי, הנתמך בדרבו ע"י אמצעים הגונים, המחזיקים אותו ומוציאים אותו מן הכח אל הפועל. התשובה עצמה, המורמת את הרוח הפנימי, אשר נטבע במצולות תהום של ההעדר והפך המגמה האידיאלית ע"י נתינת רוח לרוח הצדק, שנתן בתחלה במועקה, נתן עו לרוח האידיאלי לחדור בתקפו גם בחלקי כל המכשירים הרבים, ומכולם יטעם טעמו של הזיו המגמתי, ולא ישא עוד האדם חרפת העצלות בדרך החיים האמתיים".

4 וכן מובא בכתבי ר' נחמן בליקוטי מוהר"ן תניינא (מה וסז), בליקוטי הלכות (שבת ד, ז). ועיין בגמרא ברכות (זו:).

כשנמצאים אצל הצדיק מרגישים את העונג והמנוחה, מרגישים איך לצדיק יש את כל הזמן שבעולם שבבילך, אינו רץ, כולו איתך.

על פי הנ"ל יש להוסיף ולבאר⁵ מדוע למדים ל"ט מלאכות האסורות בשבת מ"ט מלאכות שהיו בבניין המשכן (שבת מט:). דהנה קיי"ל שאין בניין בית המקדש דוחה שבת ויו"ט (שבועות טו: ורמב"ם הלכות בית הבחירה א, יב). ולכאורה תימיה, שהרי ביהמ"ק הוא התכלית הנשגבה שלשמה העולם צועד, ואם היו ישראל לקראת סיום בניין המקדש ונכנסה שבת, מדוע שלא יסיימו הבניין וישלימו התכלית?

אלא ללמדנו כי לא רק ההגעה לתכלית והשלמתה היא העיקר, אלא אמיתת התכלית הראויה שימצא ממנה עונג ומנוחה, היא העבודה וההשתלמות, נתינת ערך לכל שלב בדרך וקידוש הזמן והרגע. ועל כן בשבת נצטוונו לשבות מעשיית ל"ט עבודות שהיו במשכן.

עוד אפשר לומר שהלימוד הוא דווקא מהמשכן מפני שהוא אוהל עראי, ללמדנו שאין לאדם משכן קבע בעולם הזה אלא לעולם "ילכו מחיל אל חיל", כל שלב הוא עראי ביחס לשלב הבא - "הסובר כי רק לתכלית המשוער לו בבאו ישיג מנוחתו - הוא טועה במהות התכלית, שהוא חושב שהוא הדבר שמצייר הוא בדמיונו מצד היותו רחוק ממנה, ולא יבין שבבואו אליה יושקף לו עוד חוג גדול של תכלית יותר נשגבה" (עין איה ברכות שם).

גם קהלת מתאר בספרו שהכל עראי, הבל הבלים שמתפוגג ברוח, ומסקנתו "סוף דבר הכל נשמע את הא-להים ירא ואת מצוותיו שמור" (קהלת יב, יג). יש לעבוד את ה' בהווה, לעשות את העראי קבוע, לקדש את העראי. מטעם זה קוראים קהלת דווקא בחג הסוכות, שבחג זה אנו חוגגים את העראיות, עושים אותה לקבע, ומפנימים כי העונג והמנוחה היא העבודה וההשתלמות, התקדמות מתכלית לתכלית, עבודת ה' בהווה, "ישראל דקדשינהו לזמנים".

שער

למוד והלכה

